

Мр Вера Ж. Радовић

Учителски факултет

Београд

UDK: 371.95

ISSN 1820 - 1911, 14 (2008), p. 545-555

МАЈКЕ И ОЧЕВИ О ДАРОВИТОЈ ДЕЦИ И МЛАДИМА

Резиме: У раду су представљени резултати испитивања разлика и сличности у мишљењима мајки и очева ($N = 1483$) о својствима (особинама) на основу којих опажају и препознају даровитост и таленат детета, о пожељним и мање пожељним својствима даровитих и њиховом примереном образовању и васпитању. Резултати истраживања показују да, иако мајке проводе нешто више времена са децом од очева, постоји позитиван став родитеља оба пола према способностима (даровитости) њиховог детета и друге деце (другова и вршњака). И једни и други истичу да су само поједина даровита деца омиљена у друштву вршњака. У образовању и васпитању даровитих и једни и други дају предност редовним разредима са додатним активностима или обогаћеним програмима. Разлике у мишљењима се јављају када мајке и очеви наводе поједина својства на основу којих процењују даровитост деце и њихов положај у друштву вршњака, што имплицира постојање различитих васпитних поступака којима мајке и очеви подстичу даровитост деце.

Кључне речи: мајке/очеви/ даровита деца и млади/својства даровитих/образовање и васпитање даровитих

Увод

Породица је у протеклом веку значајно изменила свој основни карактер. У свим савременим друштвима изгубиле су се, или радикално трансформисале, многе класичне функције породице, што је, према мишљењу већег броја социолога, сигуран показатељ да породица *пропада*, *одумире* и сл. На питање да ли брак и породица припадају епохи која нестаје, Урлих Бек одговара са једним јасним *и да и не*. Они немају онај обавезујући карактер који су имали 60-их година прошлог века, већ читав низ избора и принуда на избор, на које Бек сликовито указује: „ Више није јасно да ли се човек венчава, кад се венчава, да ли заједно живи а не венчава се, венчава се а не живи заједно, да ли прихвата и подиже дете унутар или изван породице, са оним са којим заједно живи или са оним кога воли, а који живи са неким другим, пре или после каријере или усред ње“ (Бек, У.; 2001:176).

Док социолози упозоравају на слабење васпитне функције породице и потребу њеног подруштљавања (што као идеја датира још из 19. века), педагогија све гласније указује на значај породице у развоју детета и на чињеницу да постоје универзални принципи васпитног деловања на личност детета, који важе за родитеље, без обзира на пол, ниво њиховог образовања, њихов социо-економски статус, број деце у породици и сл. Тако се очекује да и мајка и отац брину о дечјем физичком и психичком, социјалном и индивидуалном развоју, да подстичу дечју аутономију, да разумевају и уважавају перспективе детета и друго. Породица јесте историјски променљива друштвена група, али са универзалним обележјима која се, пре свега, односе на њене функције – репродуктивну, васпитну и социоемоционалну. Своја искуства о међусобним односима у породици дете генерализује на односе у којима ће се наћи у току свог живота (Шевкушић, С., Милошевић, Н.; 2004: 189). То значи да се до здравих, квалитетних и хуманих односа са особама истог или „супротног“ пола долази преко квалитетних односа детета и оба родитеља. Све присутнија појава самохраних мајки није поколебала психологе и педагоге који комплементарну улогу родитеља претпостављају нормалном развоју личности детета.

Методолошки приступ

Присуство мајке и оца током одрастања детета, родитељске компетенције, карактер односа мајка-дете и отац-дете – фактори су који стоје у основи васпитних утицаја породице на дете. На јачину и константност тих утицаја нарочито негативно делује одсуство једног родитеља. Немогућност остваривања физичког контакта са оба родитеља, немогућност заједничког живљења у истом физичком простору, директно угрожава дететову есенцијалну потребу за сигурношћу која је нарочито испољена у периоду интезивног трагања за властитим идентитетом, за шта је неопходна идентификација са оба родитеља и идентификација са породицом (Милошевић, Љ.; 1994:318). У истраживању и решавању проблема везаних за васпитање деце у породици једнако је значајно присуство и мишљење родитеља оба пола. Стога је предмет овог истраживања - мишљење родитеља различитог пола о даровитој деци.

Циљ истраживања је утврдити педагошке импликације у подстицању даровитости у породици на основу сличности и разлика у мишљењу мајки и очева о својствима (особинама) на основу којих опажају и препознају даровитост и таленат детета, о пожељним и мање пожељним својствима даровитих и њиховом примереном образовању и васпитању. Задаци истраживања исказани су у неколико група у складу са настојањима да добијемо одговоре на следећа питања: (1) колико очеви и мајке познају своју децу; колико времена проводе у току дана са својом децом; да ли су задовољни радом и успехом свога детета у школи; (2) по којим својствима и поступцима мајке и очеви закључују да су нека деца даровита; да ли су међу поступцима даровите деце запазили и нека својства (особине) која им се не допадају; (3) како родитељи различитог пола процењују положај даровитог детета међу вршњацима и друговима; (4) какво је мишљење мајки и очева о облицима образовања и васпитања који су примерени даровитим ученицима. У истраживању је учествовало 1.483 родитеља из Београда, Вршца, Бања Луке и мањих места која се налазе у близини ових градова. Од укупног броја испитаних 66,6% су мајке, 33,0% су очеви (за 0,4% испитаника недостају подаци). Испитане мајке и очеви не припадају истим породицама.

Основни методолошки поступак у истраживању је анкетање, а истраживачки инструмент *Упитник за родитеље*. Статистичка обрада података рађена је помоћу статистичког пакета S.PSS 13. Истраживање је део истраживачког пројекта *Даровити и одрасли (родитељи, наставници и инструктори)*, који је реализован од стране више аутора (др Босилка Ђорђевић, мр Вера Ж. Радовић, др Ивица Радовановић, др Аурел Божин, мр Виорика Пасер) и подржан од више институција (Учитељски факултет у Београду, Висока школа струковних студија за образовање васпитача у Вршцу и Филозофски факултет у Бањој Луци), па је методологија истраживања у складу са ширим методолошким приступом наведеног Пројекта. Резултати Пројекта су анализирани и интерпретирани у монографији *Одрасли о даровитој деци и младима* (Издавач: Учитељски факултет у Београду и Висока школа струковних студија у Вршцу, 2007. године).

Мајке и очеви о даровитој деци

Време и квалитет односа успостављених током времена проведеног са децом омогућавају родитељима да дају прецизније процене о способностима и другим карактеристикама њихове деце. У том смислу, важно питање када тражимо од родитеља да процене даровитост деце, јесте колико времена проводе са својом децом у току дана, не разматрајући, овом приликом, питање квалитета тог односа. Ослонили смо се на резултате психолошких истраживања која показују да се у условима када су мајке све више запослене дешавају одређене промене које имају више позитивних ефеката у родитељству. На пример, охрабривање очева да више изразе своју неговатељску улогу. Деца су у дубљим, присним односима са оба родитеља. Осим тога, психолози су пронашли позитивну корелацију између мајке која је задовољна својим послом и квалитета односа мајка-дете.

Иако запосленост чини савремену жену економски независнијом, друштвено равноправнијом, професионално амбициознијом, резултати овог истраживања показују да жене-мајке проводе више времена са децом у току дана и показују нешто већи степен сигурности од мушкараца-очева у процени детета. Тако, 40,0% мајки и 37,8% очева са децом проводе од једног до три сата дневно. Од три до пет сати дневно, мајке и очеви скоро подједнако проводе са својом децом (28,7% мајки и 28,2% очева). Више од пет сати дневно 19,6% мајки и 9,8% очева проводе са својом децом, а 24,3% очева и 11,6% мајки проводе мање од једног сата дневно са својом децом. Утврђена разлика у времену које очеви и мајке проводе дневно са својом децом, показује статистичку значајност ($\chi^2=52,91$, $df=3$) на нивоу $p=0,001$. Осим времена, „на страни“ мајки је и извесна сигурност са којом процењују колико познају своје дете (74,6% мајки сматрају да добро познају своје дете за разлику од 72,9% од укупног броја испитаних очева). Прилично познају своје дете 22,0% мајки и 21,2% очева. Очеви више од мајки нису сасвим сигурни колико познају своје дете (5,9% очева и 3,4% мајки). Утврђена разлика показује тенденцију да буде статистички значајна ($\chi^2=4,93$, $df=2$, $p=0,085$).

У савременим породицама није страна појава да родитељске аспирације превазилазе могућности и способности деце, као и да су родитељи незаинтересовани или да немају аспирације према успеху своје деце у школи. Зато охрабрују

истраживачки резултати који показују да су и мајке и очеви у највећем броју задовољни радом и школским успехом деце ($\chi^2=0,61$, $df=3$, $p=0,895$) и да већина родитеља оба пола сматрају своје дете даровитим ($\chi^2=1,39$, $df=4$, $p=0,845$). Сличну процену мајке и очеви дају и када је реч о даровитости појединих другова и вршњака њиховог детета ($\chi^2=5,91$, $df=4$, $p=0,206$). Можемо закључити да преовлађује позитивно мишљење, подједнако присутно код мајки и очева, о способностима (даровитости) њиховог детета и друге деце (другова и вршњака).

На списку интелектуалних својстава, на основу којих најчешће процењују даровитост деце, и код мајки и код очева налазе се следећа својства: брзина у раду и учењу, неуобичајено развијен речник, добро памћење (*без великог увезбавања*), опажање и закључивање, широка интересовања, широка информисаност, посебне психо-физичке способности (за спорт) итд. ($\chi^2=0,02$, $df=1$, $p=0,885$). Родитељи оба пола подједнако наводе и зрелост, спонтаност, духовитост, племенитост, искреност, уредност, харизматичност, сналажљивост и друга ужа својства личности даровите деце и младих ($\chi^2=0,96$, $df=1$, $p=0,327$); затим, одређена својстава у области понашања: комуникативност, друштвеност, добро домаће (породично) васпитање, ненаметљивост, толерантност, уважавање других ($\chi^2=1,05$, $df=1$, $p=0,306$); и емоционална својстава: емоционалну стабилност, смиреност, осетљивост, отвореност за осећања итд. ($\chi^2=1,27$, $df=1$, $p=0,259$).

Међутим, када је реч о процени даровитости на основу својстава даровитих у области мотивације и учења (ажурности, истрајности, упорности, марљивости, предузимљивости, систематичности, уредности), већи број мајки (22,2% у односу на 17,6% од укупног броја испитаних очева) даје предност вредноћи даровитих, њиховој радној дисциплини, одговорности, мотивисаности, предузимљивости и друго. Утврђена разлика је статистички значајна ($\chi^2=4,26$, $df=1$) на нивоу $p=0,039$. Наведени резултат можемо тумачити имајући у виду и утврђену блискост дечијих аспирација и аспирација мајки (Сузић, Н., Туњић, В.; 2000). Слична је ситуација и када је реч о креативности и уметничким способностима. Већи број мајки (19,8% у односу на 14,9% од укупног броја испитаних очева) даје предност необичним и оригиналним идејама даровитих, њиховој инвентивности, интуитивности, маштовитости,

радозналости, способностима у цртању, сликању, музици и другим уметничким облицима активности. Утврђена разлика у мишљењу мајки и очева о креативним својствима даровитих је статистички значајна ($\chi^2=5,37$, $df=1$) на нивоу $p=0,020$.

Резултати истраживања показују да мајке у нешто већем броју изражавају негативан став према појединим непожељним емоционалним својствима даровитих као што су агресивност, нестрпљивост, раздражљивост, повученост, плашљивост, опрезност, затвореност и други мање пожељни облици *испољавања вишка или мањка енергије*. Утврђена разлика је статистички значајна ($\chi^2=3,97$, $df=1$) на нивоу $p=0,046$. Очеви се у већем броју не допадају поједина својства даровитих у области интелектуалног функционисања, што се, пре свега, односи на неуспех који даровити показују у активностима који су изван домена њиховог талента. У области интелектуалних својстава очевима се више не допада то што поједина даровита деца кампањски раде, што постижу слабије резултате у другим областима, а неки су неуспешни у школи. Утврђена разлика је статистички значајна ($\chi^2=4,34$, $df=1$) на нивоу $p=0,037$.

Нису утврђене значајне разлике у ставовима мајки и очева када је реч о омиљености даровите деце међу вршњацима ($\chi^2=6,74$, $df=4$, $p=0,150$). Нешто више од половине испитаних мајки (55,5%) и очева (50,4%) сматрају да су само поједина даровита деца омиљена у друштву. На питање зашто су нека даровита деца омиљена међу својим вршњацима, нису утврђене значајне разлике у одговорима мајки и очева, када као разлоге омиљености даровитих у друштву наводе поједина својства у области понашања ($\chi^2=0,07$, $df=1$, $p=0,794$), интелектуална својства ($\chi^2=0,90$, $df=1$, $p=0,343$), својства у области мотивације и учења ($\chi^2=0,930$, $df=1$, $p=0,582$), креативна својства ($\chi^2=1,19$, $df=1$, $p=0,276$) и емоционална својства ($\chi^2=0,22$, $df=1$, $p=0,639$). Међутим, значајне разлике се јављају у процени колико су ужа својства личности даровитих значајна за њихово прихватање од стране вршњака. Мајке више него очеви цене дружељубивост, духовитост, племенитост, скромност, спонтаност, умиљатост, искреност, сналажљивост и друга ужа својства личности која омогућавају даровитој деци повољнији статус међу другом децом. Утврђена разлика је статистички значајна ($\chi^2=3,88$, $df=1$) на нивоу $p=0,049$.

Нису утврђене значајне разлике у мишљењу мајки и очева када као разлоге неомиљености даровите деце у друштву вршњака наводе поједина ужа својства личности даровитих ($\chi^2=0,25$, $df=1$, $p=0,614$), својства у области понашања ($\chi^2=0,18$, $df=1$, $p=0,668$), интелектуална својства ($\chi^2=1,35$, $df=1$, $p=0,245$), и својства у области мотивације и учења ($\chi^2=0,73$, $df=1$, $p=0,392$). Међутим, мајке у нешто већем броју него очеви сматрају да поједина даровита деца нису омиљена међу својим вршњацима због своје агресивности, нестрпљивости, раздражљивости, плашљивости, повучености, затворености, ригидности, напрегнутости, перфекционизма итд. Разлика у мишљењу мајки и очева, када као разлоге неомиљености даровите деце у друштву вршњака наводе поједина емоционална својства даровитих статистички је значајна ($\chi^2=4,91$, $df=1$, $p=0,027$).

Очеви и мајке имају уједначено мишљење када „бирају“ облике образовања и васпитања примерене даровитој деци и младима. Нису утврђене значајне разлике између мајки и очева у мишљењу о редовним разредима са додатним активностима за даровите ($\chi^2=0,37$, $df=1$, $p=0,544$), редовним разредима са обогаћеним програмима за даровите ($\chi^2=0,15$, $df=1$, $p=0,696$), посебним школама ($\chi^2=0,09$, $df=1$, $p=0,765$) или посебним разредима или одељењима за даровите ($\chi^2=0,26$, $df=1$, $p=0,612$), различитим облицима акцелерације ($\chi^2=0,17$, $df=1$, $p=0,682$) или неким другим облицима ($\chi^2=0,61$, $df=1$, $p=0,436$) – као облицима образовања и васпитања примереним даровитој деци и младима. Евидентно је да родитељи оба пола предност дају редовним разредима са додатним активностима или обогаћеним програмима у односу на школе или одељења у којима би даровити били издвојени од својих мање даровитих вршњака.

Педагошке импликације

Мишљење мајки и очева да се даровитост детета препознаје, пре свега, на основу интелектуалних својстава, одређених својстава у области понашања и емоционалних својстава може да стоји у основи доследног родитељског става и понашања према детету. Другим речима, велика је вероватноћа да ће и један и други родитељ своје снаге усмерити на подстицање наведених својстава у жељи да развију даровитост

детета, чиме се отвара широко поље доследног заједничког деловања. Улога мајки, међутим, има још једну димензију, која има позитивну конотацију. Истраживачки резултати који говоре о томе да мајке проводе више времена са децом и да су нешто сигурније када процењују даровитост деце имплицирају да ће васпитни поступци усмерени на подстицање даровитости деце бити више усмерени на развој својстава у области мотивације и учења, као и креативности и уметничким способностима, јер су управо то оне карактеристике деце којима мајке, за разлику од очева, дају предност када процењују даровитост.

Када је реч о мање пожељним својствима даровитих, доследно родитељско понашање очекује се у погледу већине својстава и понашања деце, осим када је реч о неким мање пожељним емоционалним својствима и својствима даровитих у области њиховог интелектуалног функционисања. Васпитне поступке којима родитељи покушавају да код своје деце смање или промене агресивност, раздражљивост, нестрпљивост, хиперактивност, затвореност, малодушност, плашљивост, повученост и др. (што су својства која су сами родитељи наводили као мање пожељна) у већој мери можемо очекивати од стране мајки. Са друге стране, очевима се у већем броју не допадају поједина својства даровитих у области њиховог интелектуалног функционисања, што се, пре свега, односи на науспех даровитих у активностима у којима *не могу да се ослоне само на талент*, или *показују недостатак организованости*, или *кампањски раде* и слично.

Родитељи оба пола сматрају да су само појединци међу даровитом децом и младима омиљени у друштву вршњака. Мајке више него очеви, цене поједина ужа својства личности која омогућавају даровитој деци повољнији статус међу другом децом. У том смислу, васпитни поступци мајки који треба да резултирају успешном вршњачком социјализацијом даровитог детета, у већој мери су усмерени на подстицање његове или њене отворености, сналажљивости, самопоуздања, духовитости и др. Мајке настоје да им деца буду визионари, идоли, звезде, узор и сл., јер то, за разлику од очева, сматрају важнијим за омиљеност даровитог детета у друштву вршњака. Из истог разлога, мајке настоје да васпитно делују на мање пожељна емоционална својства даровитих, јер оне, у већем броју него очеви, сматрају да поједина даровита деца нису омиљена међу вршњацима због испољене агресивности, нестрпљивости,

раздражљивости, плашљивости, повучености, затворености, ригидности, напрегнутости, перфекционизма и др. На основу истраживања која показују да се деца, која остварују адекватне односе са родитељима, ређе понашају асоцијално, односно да постоји позитивна повезаност између задовољства односом са родитељима и односом с вршњацима (Шевкушић, С., Милошевић, Н.; 2004:190), можемо очекивати да већа осетљивост мајки за поједине пожељне особине личности и поједине мање пожељне емоционалне особине даровитих буде у основи успостављања квалитетног односа са даровитим дететом и његовим *уклапањем у друштво вршњака*.

Родитељи оба пола показују заинтересованост за посебан педагошки третман даровите деце и младих који се више ослања на *обогаћивање*, тј. обезбеђивање додатних садржаја и активности уз редовне школске програме и наставу, а мање на *одвајање*, тј. издвајање даровите деце у посебна одељења или школе, ради задовољења њихових специфичних потреба.

Преовлађујуће позитивно мишљење, подједнако присутно код мајки и очева, о даровитости њиховог детета и друге деце (другова и вршњака), уз чињеницу да је више сличности него разлика у процени даровитости, у мишљењу о пожељним и мање пожељним својствима даровитих, о положају даровитих у групи вршњака, о њиховом примереном образовању и васпитању, охрабрује, односно говори о једном, јасном и доследном правцу у размишљањима родитеља како васпитно деловати на даровито дете. Разлике се јављају управо тамо где долази до изражаја комплементарност улога родитеља. На пример, мајке у већој мери примећују агресивност, док су поступци очева усмерени на неуспех даровитог детета или, што је најчешће случај, на успех који није у складу са могућностима даровитог детета. У сваком случају, проблем ће бити примећен, а не ретко и откривена веза. Овим, такође, афирмишемо значај присуства оба родитеља у процесу неговања и васпитања деце.

У овом раду оставили смо отворено питање о квалитету односа отац-даровито дете и мајка-даровито дете, као и питање који васпитни поступци родитеља различитог пола долазе до изражаја у подстицању даровитости. Да би дали одговор на ово питање потребно је истраживање другачијег карактера. Овим истраживањем нису обухваћени мајке и очеви из истих породица. Осим тога, неопходно је уважити и чињеницу да

родитељи различитог пола користе различите моделе понашања и васпитног деловања у зависности од пола коме дете припада. Ипак, доследност у оном што родитељи кажу, како се понашају и шта осећају у великој мери пројектује се на понашање деце, њихово самопоуздање и емоционалну зрелост. То важи за сву децу. Даровити, у овом случају, нису изузетак.

Литература:

- Бандура, Алберт (1990): *Улога процеса учења по моделу у развоју личности*, у: Ивић, Иван, Хавелка, Ненад (уред.), *Процес социјализације код деце*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, стр. 37-50
- Бек, Урлих, *Ризично друштво*, „Филип Вишњић“, Београд, 2001.
- Бурић-Ђуковић, Оливера (1968), *Промене у породичном животу настале под утицајем женине запослености*, Институт друштвених наука, Београд.
- Кант, Имануел (2002): *Васпитавање деце*, УШГЕ о.д., Београд.
- Милић, Анђелка (2001): *Социологија породице (критика и изазови)*, Чигоја штампа, Београд.
- Милошевић, Љубинка (1991): *Мајчинство и квалитет васпитног дјеловања на личност детета*, Наша школа, 3-4, Сарајево, стр. 236-244.
- Милошевић, Љубинка (1994): *Породице без оца и школско понашање деце*, Настава и васпитање, 4, Савез педагошких друштава РС, Београд, стр. 315-321
- Пераћ-Тодоровић, Дивна, *Полне разлике у изражавању осећања*, Психологија, 3-4, Савез друштава психолога СРС, Београд, 1985, стр. 33-40
- Радовић, Вера Ж. (2007): *Родитељи о даровитој деци и младима*, у: Радовановић, И., Ђорђевић, Б. (уред.): *Одрасли о даровитој деци и младима*, Учитељски факултет у Београду, Висока школа струковних студија у Вршцу, 75-104.
- Смиљанић, Вера, Гузина, Љиљана, *Васпитање женске и мушке деце у сеоској породици*, Зборник, 15, Институт за педагошка истраживања, Београд, 1982, стр. 365-384
- Сузић, Н., Туњић, В. (2000): *Школско постигнуће и аспирације родитеља*, Педагошка стварност, 1-2, Савез педагошких друштава Војводине, Нови Сад, стр. 43-55.
- Хаузен, Карин, *Поларизација „полних карактера“*, у: Милић Анђелка (уред.), *Рађање модерне породице*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1988, стр. 212-233

- Hurlock, Elizabeth B. (1978): *Child Development*, McGraw-Hill International Book Company, New York.
- Џонсон, Мирјам М., *Очеви, мајке и усвајање улоге везане за пол*, у: Ивић, Иван, Хавелка, Ненад (уред.), *Процес социјализације код деце*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1990, стр. 99-122
- Шевкушић, Славица, Милошевић, Николета, *Да ли успешан наставник васпитава као добар родитељ*, Зборник радова, 36, Институт за педагошка истраживања, Београд, 2004, стр. 188-203

Vera Radovic, MA
Teacher Training Faculty
Belgrade

Mothers and Fathers on Gifted Children and Youth

Abstract: The paper presents the results of a research on similarities and differences in opinions of mothers and fathers (N = 1483) expressed on features according to which they recognize giftedness and talent of a child, on desirable and less desirable characteristics of the gifted and the kind of education appropriate for them. The results of the research show that, in spite of the fact that mothers spend slightly more time with children than fathers, there is a positive attitude of parents of both sexes towards abilities (giftedness) of their child and other children (their child's friends and peers). Both point out that only few gifted children are favourite with peers. Regarding education, both mothers and fathers give advantage to regular classes with extra activities or enriched programs. Differences in opinions appear when mothers and fathers state certain features according to which they estimate giftedness of children and their position in group of peers, implying the existence of different educational procedures mothers and fathers encourage giftedness of children.

Key words: mothers, fathers, gifted children and youth, characteristics of the gifted, education of the gifted.